

Het versleten bbp heeft niet één opvolger

Het bruto binnenlands product geldt nog steeds als dé maatstaf voor nationaal inkomen en economisch succes. Tegelijkertijd schiet het bbp als graadmeter voor de bredere welvaart zwaar tekort, stellen economen eensgezind. Alternatieven rukken op, maar zijn ook onderwerp van fel debat. Wat is meetbaar, en hoe zwaar weegt het mee?

Waar ze ook gaan, economen spreken allemaal dezelfde taal. Dat is te zeggen: ze gebruiken begrippen die internationaal als standaard worden geaccepteerd. Die harmonisatie kwam pas na de Tweede Wereldoorlog tot stand, zegt econoom Rutger Hoekstra, verbonden aan de Universiteit Leiden. 'Toen de Verenigde Staten met de Marshallhulp kwamen, wilden ze weten welk effect die steun had in verschillende landen.' En zo kwam er één berekeningsmethode voor het bruto binnenlands product (bbp).

Degradatie van bbp

Hoekstra is auteur van het boek *Replacing GDP by 2030* en hij wil naar eigen zeggen het bbp 'degraderen' tot een van de vele maatstaven. Succes kent meer dimensies dan het bedrag dat we als Nederlanders samen verdienen, vindt hij. Het gaat ook om de kwaliteit van leven en de verdeling van de welvaart — tussen generaties, binnen landen en zelfs tussen landen.

Die zienswijze staat niet gelijk aan het afwijzen van economische groei. Hoekstra: 'De afgelopen 200 jaar heeft een hoger bbp geleid tot beter onderwijs en betere zorg. Anders gezegd, er is historisch een grote correlatie tussen het bbp en welzijn. Maar ze zijn niet hetzelfde. De afgelopen decennia heeft het gemiddelde welzijn een soort plateau bereikt in rijke landen. Dan wordt de verdeling ervan belangrijker.'

Dat de groei van het bbp niet wordt gecorrigeerd voor milieuschade, geldt als een klassiek voorbeeld van de tekortkomingen van gangbare economische statistieken. Maar de 'brede welvaart' betreft niet louter groene onderwerpen. Ook moeilijker meetbare zaken zoals eenzaamheid moeten volgens de 'beyond gdp'-beweging worden meegenomen om een volledig beeld te krijgen van de 'stand van het land'.

Daarmee overstijgt de welvaartsmeting het vakgebied van economen, vindt Hoekstra. 'In de Amerikaanse grondwet is de *pursuit of Happiness* (het streven naar geluk, red.) opgenomen. Is dat een zaak waar economen bijzonder goed in zijn?'

Eenzaamheid meten

Nee dus, vindt ook Ingrid Robeyns, hoogleraar Ethiek van Instituten aan de Universiteit Utrecht. Ze is econoom én filosoof, maar vindt dat economen het debat over welvaart te veel versmallen tot zaken die schaars zijn, en waar dus keuzes gemaakt moet worden. 'Niet gediscrimineerd worden draagt bij aan de welvaart. Maar met schaarste heeft het niets te maken.'

Immateriële welvaart stijgt lang niet altijd mee met materiële welvaart, benadrukt de hoogleraar. 'Je kunt bijvoorbeeld via enquêtes de eenzaamheid van mensen meten. Er zijn mensen die aangeven dat ze nergens kunnen aankloppen als ze ergens mee zitten. Dat is een zware indicator.' Maar ligt daar een taak van de staat? Waarom zaken meten waar de overheid toch geen invloed op heeft?

Dat valt nog maar te bezien, repliceert Robeyns: 'Sommige mensen zijn eenzaam, omdat ze niet al te aardig zijn. Maar wat als buurthuizen de problematiek verlichten omdat ze bijdragen aan een sterker sociaal weefsel? Het zijn inderdaad geen problemen waarbij je simpelweg aan een paar knoppen draait om ze op te lossen.'

De ultieme vraag is, volgens de filosoof: 'Wat is een goede samenleving, en wat kunnen we doen om daar te komen? Voer je die discussie met economen, dan gaat het direct om meetbaarheid.'

Gedrag is beste indicator

Bas Jacobs, hoogleraar economie en overheidsfinanciën aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, is inderdaad uitgesproken kritisch over manier waarop 'brede welvaart' nu door sommigen wordt gemeten. 'We hebben behoefte aan het loslaten van de eenzijdige focus op het bbp als indicator van economische welstand. Maar hoe het wel moet, dat is een verschrikkelijk ingewikkelde discussie.'

Een kernprobleem: hoe plak je een waarde op alle zaken die niet worden verhandeld maar wel van invloed zijn op de welvaart? 'De overlast van een vliegveld kun je bijvoorbeeld meten aan de hand van lagere huizenprijzen in de buurt. Het omgekeerde geldt voor een treinstation. Maar voor veel andere dingen is dat ingewikkelder. Je kunt mensen vragen naar het bedrag dat ze over hebben voor schoon rivierwater. Maar willen ze dat ook écht betalen?'

De voorkeuren die voortkomen uit gedrag, zoals de aanschaf van goederen of diensten, zijn nu eenmaal 'harder' dan de voorkeuren die worden uitgesproken, wil Jacobs maar zeggen. 'Daarom zijn vaak politieke en ethische oordelen nodig om verschillende aspecten van welvaart te wegen. Hoeveel is een betere gezondheidszorg of meer veiligheid ons precies waard? Daar is niet altijd een objectief, wetenschappelijk antwoord op te geven.'

De kracht van één getal

En als het wel lukt om zo'n waarde exact in geld uit te drukken? Dan doemt volgens Jacobs een ander probleem op. Hoe weeg je de verdeling van welvaart? 'Voor een arm iemand is €1 meer waard dan voor een miljonair. Maar hoeveel meer? Je kunt individuele welvaart dus niet simpelweg optellen. Er dus een weging nodig. Ook dat vergt een oordeel.'

De Human Development Index van de Verenigde Naties meet de brede welvaart aan de hand van één getal per land, berekend aan de hand van drie categorieën: levensverwachting, jaren onderwijs en inkomen. Jacobs: 'Die drie factoren wegen alle drie zwaar. Maar wie bepaalt dat?'

De kritiek: wie heel breed gaat meten vergelijkt appels met peren, met als resultaat een politiek gekleurde optelsom waar niemand iets mee kan beginnen. 'Mensen willen graag de kracht van één getal', zegt Robeyns. 'Het is politiek ook krachtiger. Maar we moeten aanvaarden dat je niet alles in één getal kunt proppen.'

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft niet gekozen voor het glibberige pad naar één allesomvattende welvaartsindex, maar brengt met de Monitor Brede Welvaart tientallen indicatoren in kaart. 'Ze zijn op de goede weg', vindt Jacobs. 'Maar het lijkt er wel op of het CBS geen keuzes maakt en zoveel mogelijk is gaan meten. Dat is een doos van Pandora. Waarom moeten bepaalde variabelen worden bekeken? Wat is hun relatie met welvaart? Zijn we sommige zaken niet dubbel aan het meten? Daar is nog onvoldoende over nagedacht.'

CBS wil verder dan academisch debat

Jan-Pieter Smits, van huis uit historicus, is projectleider van de Monitor Brede Welvaart. Hij erkent ruiterlijk dat het gebruik van te veel indicatoren een valkuil is. 'Het veld is oneindig breed. Waar trek je de grens?'

Mede daarom wordt intussen gewerkt aan een volgende stap: het onderzoeken van het verband tussen verschillende indicatoren. Versterken ze elkaar of zitten ze elkaar juist in de weg? Smits verwijst in dit verband naar de zeventien duurzame-ontwikkelingsdoelen (de SDG's) van de VN. 'Kun je op al die doelen tegelijkertijd vooruitgang boeken? Soms wel, maar soms juist niet. Als je meer mensen boven de armoedegrens wilt tillen, dan kan dat ten koste gaan van het milieu. In Nederland kijken we naar ruimtegebruik. Woningbouw, natuurbeheer, duurzame energie: er is te weinig ruimte om al die doelen tegelijkertijd te realiseren.'

De ambities van het CBS reiken verder dan het academische debat. 'We zijn er nog niet, de monitor moet beter verankerd worden in de beleidscyclus.' Hoe groter de invloed, hoe groter de politieke belangen. Smits blijft naar eigen zeggen 'op veilige afstand' van de politiek. 'Soms willen departementen hun beleidsterreinen vertegenwoordigd zien in de monitor. En soms kan de uitkomst voor een bewindspersoon juist minder prettig zijn. Je wilt als onderzoeker beleidsmatig relevante uitkomsten aandragen, thema's aankondigen die ertoe doen, zonder je voor politieke karretjes te laten spannen.'

En het good old bbp? Hoekstra omschrijft het als een thermometer, 'onvoldoende om een goede diagnose te maken van onze maatschappij en planeet'. De objectieve meetmethode maakt het voornog tot een onmisbaar instrument in de dokterstas zolang een geharmoniseerd alternatief ontbreekt. 'Wil je een maatstaf voor de marktproductie, en verder niets, dan kun je die gewoon blijven gebruiken', stelt Robeyns nuchter vast. 'Maar het is geen meting van dat wat er uiteindelijk toe doet.'